

Ahmedü Bamba'nın kurduğu ve Batı Afrika'nın birçok ülkesinde yayılmış bulunan Müridiyye tarikatı temelde Kâdiriyye'nin bir kolu olmakla birlikte bazı farklı özelliklere sahiptir. Ahmedü Bamba Kâdiriyye ve Ticâniyye'nin tesirlerinin de görüldüğü kendine has bir *ev-râd** tertip etmiştir. Ahmedü Bamba'nın ilim tahsiline ve bedenî çalışmaya son derece önem verdiğini de belirtmek gerekir. Çalışmaya özel bir önem atfedilmesinin sebebi, tarikatın ortaya çıktığı tarihî şartlarda aranmalıdır. Fransızlar'ın bölgeyi sömürgeleştirdikleri bir ortamda Ahmedü Bamba, müridlerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve onları ekonomik yönden güçlendirmek için "dara"lar (kollektif çiftlik) kurarak müridlerini Senegal ekonomisinin gelişmesinde önemli yeri bulunan yer fistiği üretimine yönlendirmiş ve bu işte büyük bir başarı sağlamıştır.

Ahmedü Bamba Fransız sömürgeciliğine karşı doğrudan bir savaşa girişmediği gibi onun böyle bir niyetinin de bulunmadığı anlaşılmaktadır. Fakat sömürgecilerle iş birliğine girmeyi devamlı reddetmesi, baskı ve sürgünleri iş birliğine tercih etmesi, ülkedeki nüfuzu sebebiyle başlı başına bir direniş oluşturmuş ve sömürge yönetimine karşı baş kaldırımlarda önemli rol oynamıştır. Esas itibarıyla dinî tefekküre önem veren ve zâhidâne bir hayat yaşayan Bamba'ya dinî-siyasî hâkimiyet arzu ve niyetini Fransız yönetimi yakıştırmış görünüyör. Müridlerinin faaliyetlerinden dolayı rahatsız edilen ve iş birliğine girmeyi için kendisine baskı yapılan Bamba, hayatının sonlarına doğru sömürgecilerle nisbi bir iş birliğine girmiş ise de aralarında karşılıklı güven hiçbir zaman oluşmamıştır.

Tasavvufî kaynaklara ve Ehl-i sünnet esaslarına vâkıf olan Bamba'nın Sünnî istikametten ayrılmadığı anlaşılmaktadır. Yirmiyi aşkın eserinden belli başlıları şunlardır: *Ḥadâ'ıku'l-fezâ'il* (Dakar 1958); *Celîbetü'l-merâğıb* (Dakar 1962); *el-Cevherü'n-nefis* (Dakar, ts.); *Mesâlikü'l-cinân* (Dakar 1962); *Mecmû'u'l-müfide* (Dakar 1958); *Sefînetü'l-emân* (Kazablanka, ts.); *Menşûrû's-şudûr* (Kazablanka, ts.); *Mevâhibü'n-nebî* (Tunus, ts.); *Meğâlikü'n-nîrân ve mefâtihü'l-cinân* (Dakar 1963); *Celîbetü's-sa'ade* (Dakar 1958); *Cezbü'l-kulûb ilâ 'âlemi'l-guyûb* (Dakar 1965); *Teyşîrül-esir fi's-şalât 'ale'l-beşîri'n-nezîr* (Dakar 1962); *Muḳaddimetü'l-ḥidme fi's-şalât 'alâ nebiyyi'r-raḥme* (Dakar, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

P. Marty, *Etudes sur L'Islam au Senegal*, Paris 1917, I, 217-315; Cheikh Tidiane Sy, *La Confrérie Senegalaise des Mourides*, Dakar 1969, s. 104-128; L. E. Creevey, "Ahmad Bamba 1850-1927", *Studies in West African Islamic History*, London 1979, s. 278-307; V. Monteil, *L'Islam noir*, Paris 1980, s. 126, 127, 156, 157, 371-372; Fazlurrahman, *İslâm* (trc. Mehmet Dağ - Mehmet Aydın), İstanbul 1981, s. 201; P. B. Clarke, *West Africa and Islam*, London 1982, s. 203-206; J. O. Voll, *Islam Continuity and Change in the Modern World*, Boulder 1982, s. 249-250; M. Hiskett, *The Development of Islam in West Africa*, New York 1984, s. 288-289; J. Spencer Trimingham, *A History of Islam in West Africa*, Oxford 1985, s. 227; E. Marty, "Les Mourides D'Amadou Bamba", *RMM*, sy. 25 (1913), s. 3-164.

RIZA KURTULUŞ

AHMEDÜ LOBBO

Şeyh Ahmed (Şehu Hamedü)
(ö. 1844)

Sudan'daki
Bari kabilesinin bir kolu olan
Fullar'ın dinî lideri.

Mâsinâ'ya bağlı Malangal veya Mareval yerlilerindendir. Lobbo adını annesinden aldı. Doğum yeri ve tarihi ile ilk dönemleri hakkında bilgi edinilemeyen Ahmedü Lobbo, Kâdiriyye şeyhi Sîdî Muhammed'in (ö. 1826) müridi olup meşhur İslâm mücahidi Osman b. Fûdî'nin (Osman dan Fodyo) 1800 civarında İslâ-

miyet'i yaymak için giriştiği başarılı seferlerine katıldı ve Cenne yakınındaki bir mezraaya yerleşti. Ancak onun faaliyetlerinden rahatsız olan Faslılar Ahmedü Lobbo'yu oradan uzaklaştırdılar. Bunun üzerine annesinin doğum yeri olan Sebera'ya giden Ahmedü Lobbo'nun çevresine bir hayli talebe toplandı. Talebeleriyle Dyallo hânedanı arasında meydana gelen bir olay Ahmedü Lobbo'yu isyana sevketti. İsyanı bastırmak üzere gönderilen Bambara ordusu mağlûp edilerek Dyallo hânedanının hâkimiyetine son verildi (1810). Bunun üzerine yöredeki Fullar Ahmedü Lobbo'ya itaat ettiler. Dokuz hafta süren bir kuşatmadan sonra Cenne ele geçirildi. Ahmedü Lobbo bundan sonra Kunariler'in lideri Muhammed Geladjo'yu yendi ve Bani nehri kıyısında Hamdullahi (Hamdallay) adı verilen yeni bir başşehir kurdu (1815). Daha sonra İsâ Ber ile Timbük-tü'yü ele geçirdi ve hâkimiyetini ülkenin doğu ve güneydoğusu istikametinde genişletti.

"Emîrül-mü'minin" unvanını alan ve on ikinci imam olduğunu iddia eden Ahmedü Lobbo, İslâmiyet'i yaymak için büyük gayret sarfetti ve devleti İslâm esaslarına göre yönetmeye çalıştı, bu maksatla bazı reformlar gerçekleştirdi.

Başarılı ve âdil bir yönetici olan Ahmedü Lobbo ölünce yerine oğlu II. Ahmedü (Hamedü) geçti. 1852'de onun yerini oğlu III. Ahmedü aldı. Büyük Tekrûr fâtihî el-Hâc Ömer Tal 1862'de Hamdullahi'yi zaptetti. III. Ahmedü Tinbük-tü'ye doğru kaçtıysa da yakalandı ve el-Hâc Ömer'in emriyle idam edildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Ch. Monteil, *Monographie de Djenné*, Tulle 1903, s. 266-277; L. Tauxier, *Moeurs et histoire des Peuls*, Paris 1937, s. 163-185; H. L. Labouret, *La Langue des Peuls ou Foulbé*, Dakar 1952, s. 162-165; Peter B. Clarke, *West Africa and Islam*, London 1984, s. 128-131; J. Spencer Trimingham, *A History of Islam in West Africa*, Oxford 1985, s. 177-180; M. Rodinson, "Ahmadu Lobbo", *EI²* (İng.), I, 303.

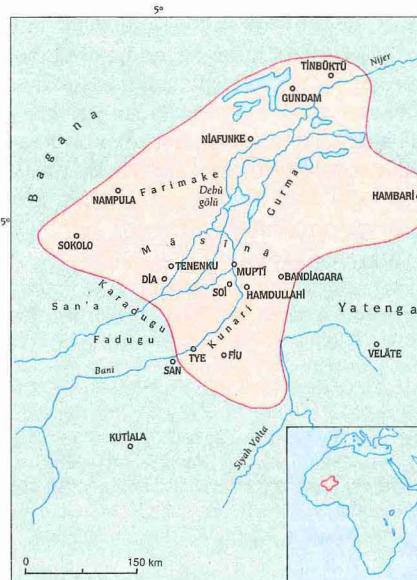
NÂDİR DEVLET

AHMER HANI

Filistin'de Beysân yakınlarında
XIV. yüzyıla ait
Memlük kervansarayı.

Filistin bölgesindeki en eski yerleşim birimlerinden biri olan Beysân, aynı zamanda Şam-Mısır kervan yolundaki önemli konaklama noktalarından da birisidir. Burada bulunan Ahmer Hani, kitâbesinden anlaşıldığına göre, Memlük-

Ahmedü Lobbo'nun kurduğu devletnin sınırları

ler devrinde Sâlâr b. Abdullah tarafından 1 Cemâziyelevvel 708 (17 Ekim 1308) tarihinde yolcuların faydalanması için vakıf olarak yaptırılmıştır. İnşası Sâlâr'ın Şam'da bulunan yardımcısı Seyfeddin Bektemür'ün idaresi ve Nâsır b. Yûsuf'un nezareti ile gerçekleştirilmiştir.

Kervansaray 82×71 m. ölçüsünde olup, ortasında bir şadırvan veya havuzu bulunan bir avlusu vardır. Çapraz tonozlu galeriler avlunun etrafını çepeçevre sarmaktadır. Giriş dehlizinde dama çıkışı sağlayan merdivenler yer alır.

BİBLİYOGRAFYA :

C. R. Conder, *Survey of Western Palestine*, London 1881-83, II, 120; J. A. Jaussen, "Inscription arabe du Khan al-Ahmar", *BIFAO*, XXII (1923), s. 99-103; L. A. Mayer, "The Name of Khan al-Ahmar, Beisan", *The Quarterly Department of Antiquities in Palestine*, I, Amman 1931-32, s. 95-96; J. Sauvaget, "Caravanserais Syriens du Moyen-Age", *AI*, VII (1940), s. 3-4.

SEMAVİ EVİCE

AHNEF b. KAYS

(الأحف بن قيس)

Ebû Bahr Sahr b. Kays b. Muâviye
el-Ahnef es-Sa'dî et-Temîmî
(ö. 67/686-87)

Fetihleri, cesareti
ve zekâsı ile tanınan tâbî.

İslâmiyet'ten önce doğdu. Asıl adı Sahr'dır. Fakat doğuştan çarpık bacaklı olduğundan Ahnef lakabıyla meşhur olmuştur. Hz. Peygamber'le görüşmedi. Hz. Peygamber'in İslâm'a daveti karşısında menfi tavır takınan kabilesi Temîm'i müslüman olmaya teşvik ve ikna etti. Hz. Ömer devrinde İran'ın fethine memur edilen orduya katıldı ve yeni kurulan Basra şehrine yerleşti. Basra'da kısa sürede kabile reisliğine yükseldi. Hz. Ömer ve bilhassa Hz. Osman devrindeki fetihler sırasında büyük başarılar gösterdi. 644-650 yıllarında Herat, Merv, Merverrûz, Belh ve bölgedeki diğer şehirleri fethetti. Sâsânî Hükümdarı III. Yazdicerd'in son direnişini de kırarak Toharistan'a kadar ilerledi ve bir müddet Horasan'ın bir şehrinde valilik yaptı. Onun hâtrasını yaşatmak için Merverrûz civarındaki bir kaleye Kasr'ül-Ahnef, o yöredeki bir yere de Rüstâku'l-Ahnef adı verilmiştir. Bu fetihlerden sonra Basra'ya dönen Ahnef b. Kays, Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra meydana gelen iç olaylarda Temîm kabilesi reisi olarak Hz. Ali'nin halifeliğinin başlangıcındaki hadiselerle karışmadı ve Cemel Vak'ası'na

iştirak etmedi. Bununla beraber onun Hz. Ali taraftarı olduğu, Temîm kabilesini bu olaydan uzak tutarak Hz. Ali lehine önemli bir rol oynadığı ve olayları perde arkasından Hz. Ali lehine yönlendirdiği söylenmektedir. Ahnef, Hz. Ali ile Muâviye arasındaki olaylarda Hz. Ali'yi açıkça destekledi ve Sıffin'de Muâviye kuvvetlerine karşı savaştı. Mesele hakemlere havale edilince hakemlik görevinin kendisine verilmesini ısrarla istedi ve Ebû Mûsâ'nın hakemliğine şiddetle karşı çıktı. Fakat isteğini kabul ettiremedi.

Ahnef b. Kays, Muâviye devrinde de nüfuz ve itibarını korudu. Muâviye'nin, oğlu Yezîd'i veliaht tayin etmek istediği zaman Dimaşk'a çağırarak fikirlerine müracaat ettiği şahıslar arasında o da vardı. Bu meseleyle ilgili olarak herkes muvafakat ve takdirlerini belirtirken Ahnef, "Yalan söylersem Allah'tan korkarım, doğru söylersem sizden" diyerek muhalefeti ifade etmekten çekinmedi.

Ahnef, Muâviye ve Yezîd dönemlerinde daha çok Basra'da birbirleriyle ihtilâf halinde olan kabileleri birleştirmek için gayret sarfetti; hatta zaman zaman bu kabileler arasında çıkan silâhlı çatışmaları önleyip barışı temin etmek için şahsî servetini bile harcamaktan kaçınmadı. Onun asıl maksadı birlik ve beraberliği sağlayıp ortak düşman Hâricîler'le mücadele etmektir. Bu sırada Abdullah b. Zübeyr, kardeşi Mus'ab b. Zübeyr'i Irak'a vali tayin etmişti. Ahnef, Mus'ab ile samimi bir dostluk kurdu. Bu sebeple Küfe'yi elinde bulunduran Muhtâr'a karşı 67 (686-87) yılında harekete geçen Mus'ab'ın ordusunda Temîmliler'e kumandanlık etti. Aynı yıl, yaşı oldukça ilerlemiş olduğu halde Küfe'de vefat etti ve orada defnedildi.

Ahnef, darbimesel haline gelecek derecede yumuşak huylu, zeki, cesur, iyilik sever ve âlim bir kimse idi. Savaşlarda aldığı bir yara veya geçirdiği bir hastalık sebebiyle bir gözünü kaybetmişti. Tek oğlu Bahr'ın çocuğu olmadığı için nesli devam etmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 110-112; VII, 93-97; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Sâvi), s. 186-187; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 89, 94, 167-171, 301, 310-314, 500-501, 504, 511; V, 52, 78, 518, 621; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 550; III, 33-37, 238-239, 508; IV, 137-142; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 499-506; Zehebî, *A'lâmü'n-nübe-lâ*, IV, 86-97; M. Şit Hattâb, "el-Ahnef b. Kays et-Temîmî", *MMİr*, XI (1964), s. 33-73; Reckendorf, "Ahnef", *IA*, I, 223-224; Ch. Pellat, "al-Ahnef b. Kays", *EI²* (İng.), I, 303-304.

AHMET ÖNKAL

AHNES b. KAYS

(الأخنس بن قيس)

Hâricî fırkalarından biri olan
Seâlibe'ye bağlı Ahnesiyye
kolunun reisi
(bk. SEÂLİBE).

AHNES b. ŞERİK

(الأخنس بن شريك)

Ebû Sa'lebe Übeyy b. Şerîk
b. Amr el-Ahnes es-Sekafî

Mekke ileri gelenlerinden
bir sahâbî.

Tâif'te yaşayan Sakîf kabilesinin İlâc boyuna mensuptur. Zühreoğulları'nın müttefiki olarak Mekke'ye yerleşmiş ve buradaki kabileler arasında nüfuz ve itibar kazanmıştır. Başlangıçta şiddetli bir İslâm düşmanı idi. Hz. Peygamber'in İslâm'a davetini engellemek için çok çalıştı ve müslümanlara çeşitli işkence yaptı. Bununla beraber bazı geceler Ebû Süfyan ve Ebû Cehil ile buluşarak müslümanların okuduğu Kur'an'ı gizlice dinler ve onu beğendiğini söylerdi. Mekkeliler'in baskısı üzerine Tâif'e giden ve orada da iyi karşılanmayıp tekrar Mekke'ye dönmeye mecbur kalan Hz. Peygamber şehre girebilmek için eşraftan Ahnes'in himayesini istemiş, fakat o bu isteği reddetmişti. Ahnes İslâm düşmanı olmasına rağmen müşriklerin safında Bedir Gazvesi'ne katılmadığı gibi müttefiki Zühreoğulları'nı da geri çevirmişti. Savaştan geri dönüp emrindeki askerleri de caydırdığı için kendisine "el-ahnes" (geri çeviren) denilmiş ve bu lakapla meşhur olmuştur. İslâm'a karşı takındığı menfi tavrı bu hâdiseden sonra da devam ettiren Ahnes, Mekke'nin fethini takip eden günlerde müslüman oldu ve müslümanların safında Huneyn Gazvesi'ne katıldı. **Müel-lefe-i kulûb***dan olması sebebiyle Hz. Peygamber, gönlünü hoş tutmak için, zekât ve ganimetten ona da pay ayırdı. Bazı rivayetlerde, onun İslâm'dan döndüğü ve müslümanlara ait bir otağı ateşe verdiği kaydedilmekte ve hiçbir zaman samimi bir müslüman olmadığı belirtilmektedir. Fakat Ahnes'in irtidat ettikten sonra tövbe ederek tekrar İslâm dinine girmiş olmasını ihtimal dahilinde gören İbn Hacer, farklı rivayetleri birleştirerek İbnü'l-Esir gibi onu as-hâb-ı kirâm arasında saymaktadır. Ahnes, Hz. Ömer'in halifeliğinin ilk yıllarında ölmüştür.